

Dindar Bireylerin Bilge Kişi Algısı: Bir Metafor Analizi

Religious Individuals' Perception of a Wise Person: A Metaphor Analysis

Hatice TEMİRAK YÜZBAŞI, Sorumlu Yazar, Arş. Gör. | Corresponding Author, Research Assistant
Yalova Üniversitesi, Yalova / Türkiye | Yalova University, Yalova, Türkiye.
hatice.temirak@yalova.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-9510-7841>
<https://ror.org/01x18ax09>

Gülüshan GÖCEN, Doç. Dr. | Assoc. Prof.
İstanbul Üniversitesi, İstanbul / Türkiye | Istanbul University, İstanbul, Türkiye
gulusan.gocen@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-4856-9653>
<https://ror.org/03a5qrr21>

ISSN: 1303-880X

e-ISSN: 2667-7504

<http://ded.dem.org.tr>

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received Date: 06.03.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 13.05.2024

Yayın Tarihi / Published Date: 25.06.2024

Lisans / Licence: CC BY-NC-4.0.

Tr/En: Tr

Atıf/Citation: Temirak Yüzbaşı, H. & Göcen, G. (2024). Dindar Bireylerin Bilge Kişi Algısı: Bir Metafor Analizi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 22 (47), 153-187. <https://doi.org/10.34234/ded.1447690>

Çıkar Çatışması / Competing Interests:

Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler. / The authors declare that they have no competing interests.

Yazar Katkıları / Author Contributions:

Hatice TEMİRAK YÜZBAŞI (%50), Gülüshan GÖCEN (%50)

Öz:

Bu makalenin amacı, (i) dini bir bağlılığı ve hayat tarzı olduğunu belirten kişilerin bilgelik algılarını metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmak, (ii) bu algıların kategorizasyonuna etki eden faktörleri incelemek ve (iii) kendi yaşamlarında etki bırakan kişi seçimleri ile bilge kişi idealleri arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Nitel araştırma desenlerinden olgubilimi temel alan araştırmanın çalışma grubunu; amaçlı örnekleme içerisinde kartopu ve ölçüt örnekleme ile 19-40 yaş aralığındaki %20'si erkek (19 kişi), %80'i kadın (76 kişi) olmak üzere lisans (%58,9; 56 kişi) ve lisansüstü (%41,1; 39 kişi) eğitim düzeyine sahip, dine ilgisinin orta (%57,9; 55 kişi) ve yüksek düzeyde (%42,1; 40 kişi) olduğunu belirten 95 kişi oluşturmaktadır. Bilgelik algısını ölçmek için katılımcılara online Bilge Kavramına Dair Metafor Algısı Formu uygulanarak, “Bana göre bilge gibidir/benzer. Çünkü” şeklindeki ifadeyle; kendi hayatlarındaki bilge kişi yansımasını görmek için “Hayatımda kararlarını isabetli bulduğum, bana yol gösteren, örnek aldığım kişi dır/dir. Çünkü” şeklinde açık uçlu ifadeler doldurtulmuştur. Elde edilen veriler, içerik analizi ile çözümlenmiştir. Katılımcıların bilge kişi için oluşturduğu 64 farklı metafor, yoğunluklu olarak *bilgiye kaynaklık eden kişi, olgun/kâmil kişi, aydınlatan-yol gösteren kişi* kategorilerinin öne çıktığı 7 kategoride analiz edilmiştir. Kişilerin hayatlarında etki bırakan, örnek aldıkları kişiye dair içerikler ise *aile bireyi, dini şahsiyet ve arkadaş* kategorilerinin öne çıktığı 8 kategori altında yapılandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, Bilgelik, Bilge, Metafor Analizi, Rol Model.

&

Abstract:

The purpose of this article is (i) to reveal the perceptions of wisdom of people who state that they have a religious commitment and lifestyle through metaphors, (ii) to examine the factors that affect the categorization of these perceptions, and (iii) to understand the relationship between the choices of people who have an impact on their own lives and the ideals of wise people. The study group of the research based on phenomenology, one of the qualitative research designs; the sample consists of 95 people who were reached through snowball and criterion sampling within purposeful sampling. The participants are between the ages of 19-40, 20% (19 people) are men and 80% (76 people) are women, have

undergraduate (58.9%; 56 people) and graduate education (41.1%; 39 people), and state that their interest in religion is at medium level (57.9%; 55 people) and high level (42.1%; 40 people). To measure the perception of wisdom, the online Metaphor Perception Form on the Concept of Wise was applied to the participants and they were asked to fill in the following statement: “In my opinion, wise.... is like/similar. Because”. In addition, in order to see the reflection of the wise person in their own lives, the participants were asked to fill in the following statement: “The person whose decisions I find to be accurate in my life, who guides me and whom I take as an example is..... Because”. The data obtained was analyzed by content analysis. 64 different metaphors created by the participants for the wise person were analyzed in 7 categories. Among these, the categories of person who is a source of knowledge, perfect person, and person who enlightens and guides came to the fore. The contents about the person who left an impact on people’s lives and whom they take as an example are structured under 8 categories, among which the categories of family member, religious figure and friend stand out.

Keywords: Religiosity, Wisdom, Personal Wisdom, Metaphor, Role Model.

Giriş

Tarihte her dönem ve toplumda insanlara yön veren, danışılan, saygı gören, değer verilen bilge kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler, sahip olduklarıyla büyük bir ihtiyacı karşılamış kişileri ve kitleleri etkileyip hayatı şekillendirmiştir. Bilgelik, insan var olduğundan itibaren tartışma konusu olmasına rağmen tamamıyla kabul edilmiş tek bütüncül bir tanıma sahip değildir (Ardelt, 1997; 2003; Schulenburg, 2017, s.8). Günümüzde de bir kişinin bilge olarak tanımlanması zor olmakla beraber sosyal medyada ve günlük hayatta sözleriyle, yaşantılarıyla, kişileri etkileyen pek çok insanın öne çıktığı görülmektedir. Tüm zamanlarda bilgelik tanımında birleşmenin zor olduğu literatürde açıkça görülmekle birlikte kişilerin bu ihtiyacını farklı platformlarda bütüncül ya da kısmi giderdikleri gözlemlenmektedir.

En genel ve sade ifadesiyle bilgelik, Antik çağlardan beri Doğu ve Batı toplumlarında insanî gelişmenin güdüleyicisi, erdemin ve mutluluğun temeli, kendini bilme ve gerçekleştirme sürecindeki insan tanımının en belirgin özelliği, canlılar arasında en çoğu insana bahşedilen bilginin sağladığı psikolojik, sosyolojik ve

manevi bir güç olarak görülmüştür (Webster, 2009, s. 70; Carr, 2016, s. 256-266). İnsanlar hakkında onlara dair şeyleri bilmek bilgi iken, kişinin kendisi hakkındaki bilgilere sahip olması bilgelik olarak görülmektedir. (Erduran-Tekin & Kaplaner, 2020, s. 45). Filozoflar tarafından ise o, diğer birçok erdemi mümkün kılan olarak görülmektedir. Çünkü bilgeliğin ve bilginin en güçlü yönü, kişinin iyi bir hayatı elde edebilmesinde sağladığı imkandır (Peterson & Seligman, 2004, s. 95).

Bilgelik, ilk dönemlerde doğru ve güzelin birlikteliğini taşıyan bilgi, erdem ve eylemin bir arada olduğu bir yaşamın tezahürü olarak öne çıkmıştır (Trowbridge & Ferrari, 2011, s. 90; Kılıç, 2019). Dini düşüncenin yoğunluğuna sahip bu dönemde bilgelige iki farklı yaklaşım olmuştur. Bunlardan ilki bilgeliğin, kutsalın ve değişmeyen bilgi olan hakikatin yolunda harcanmış yaşam, yaşam tarzı olarak kabul edilip değer görmesi; diğeri ise Âdem ve Havva'nın yasak bilgi ağacındaki meyveye uzanmasındaki gibi Tanrı'ya ait olana el uzatmak olarak algılanarak yerilmesi ve inanmanın erdeminde yok sayılmasıdır (Maslow, 2001, s. 67; Schulenburg, 2017, s. 42).

Modern zamanlara gelindiğinde bu tanımın içeriği yeniden şekillenmiştir (Birren & Fisher, 1990; Kalın, 2013, s. 7). Bilgelik ve bilge insana dair üretilen kavramlar, modern psikoloji akımları ve onun etkisindeki kişilerin çalışmalarında farklı şekillerde ifade edilmiştir. Örneğin Freud'da “nevrozlu ama buna rağmen kendiyile ve toplumla uyum yakalamış insan”, Jung'ta “bireyleşme olgusu ve bireyleşmiş insan”, Allport'ta “olgunlaşma kavramı ve olgun insan”, hümanist psikolojide “otantikleşme ve otantik insan”, Maslow'da “kendini gerçekleştirme kavramı ve kendini gerçekleştirmiş insan”, Erikson'un psikososyal gelişiminde “yaşla birlikte gelen meseleleri çözebilmiş ve bunu kendine de başkalarına da yapıcı olarak döndürebilen kişi” olarak karşımıza çıkmıştır. Pozitif Psikoloji, bilgelige geniş yer açmış; Transpersonel Psikoloji ise Doğu ve Batı hikmetini bütüncül olarak ele almanın yollarını aramıştır (Trowbridge & Ferrari, 2011, s. 90-92).

Psikolojinin ilk zamanlardaki kişiyi anormal yapan değişkenlere odaklı patoloji bakışı, bu yüzyılın ikinci yarısıyla değişmeye başlamıştır (Walsh, 2015, s. 279). Özellikle modern psikolojide önemli bir konumda olan Pozitif Psikolojinin ruh sağlığını erdemler üzerinden çalışmasıyla bilgelik araştırmaları hızlanmıştır (Diener, 1984; Eryılmaz, 2014, s. 2-9). Kişinin iyi oluşunu ve yaşam memnuniyetini öne çıkaran bu yaklaşım cinsiyet, yaş, medeni durum, sosyo-ekonomik ve eğitim durumu gibi faktörlerle birlikte sosyal olguları da ele almıştır. Bu çalışmaların temelinde, kişinin kendilik bilgisi ve kendiliğini oluşturan unsurlarla etkileşiminin farkındalığı öne çıkmaktadır. Ayrıca

öğrenmeye odaklı olma ve değiştiremeyecekleri karşısında yapıcı tutum benimsemenin kişinin iyi oluşunda etkili olduğu tespit edilmiştir (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000, s. 5; Göcen, 2018, s. 98).

Pozitif psikologlar bilgeliği ele alırken tanımlama zorluklarıyla karşılaşmışlardır. En sık yapılan hata, zekanın bilgelikle eşdeğer tutulması olmuş, Carr'ın (2016, s. 234) *“üstün yeteneklilik, yaratıcılık ve bilgelik, IQ testleriyle ölçülen yüksek seviye analitik zekadan fazlasını içerir”* sözünde de ifade ettiği üzere bilgeliğin zekadan daha üst kavram olduğu görüşü ortaya atılmıştır. Pozitif Psikoloji'de bilgelik kavramı ve bilge kişinin tanımı üzerine farklı kavram ve model önermeleri giderek artmıştır. Berlin Bilgelik Modeli, Üç Boyutlu Bilgelik Modeli, Webster HERO(E) Modeli, Sternberg Bilgelik Modeli bu öneriler arasındadır (Trowbridge & Ferrari, 2011, s. 92-93; Carr, 2016, s. 256-267; Schulenburg, 2017, s. 20-25).

Modeller arasındaki fark, bilgeliği nasıl tanımladıkları ve hangi özelliklere vurgu yaptıklarıdır. Berlin Bilgelik Modeli, bilgeliği “yaşam uzmanlığı” olarak tanımlar ve belirsizliklerle başa çıkma, yaşamın temel pratiklerinde uzmanlık ve koşullara uyum becerisini öne çıkarır (Kunzmann & Baltes, 2005, s. 118). Üç Boyutlu Bilgelik Modeli'nde ise bilişsel, yansıtıcı ve duyuşsal boyutların entegrasyonuna sahip kişi, bilgelik sahibidir. Buna göre bilişsel boyut derin anlama kabiliyetini, yansıtıcı boyut duygusal farkındalık ve duygusal düzenlemeyi, duyuşsal boyutsa başkalarına karşı sempati ve merhameti temsil eder (Ardelt, 2003, s. 279-280). Bir diğer modele göre ise bilgelik; deneyim, mizah, açık fikirlilik, anımsama ve yansıtma, duygu düzenleme olmak üzere beş boyutlu bir yapı oluşturur (Webster, 2003, s. 15). Sternberg'in (1998, s. 347) Denge Teorisi'nde ise bilgelik; kişinin zekâ ve deneyimini kullanarak, değerler aracılığıyla mevcut ortamlara uyum sağlamak, onları şekillendirmek ve yeni ortamların seçimi arasında olumlu bir etki oluşturmak için çalışmasıdır. Aynı zamanda kendisinin, başkalarının ve kamunun ortak faydasının denge gözetilerek elde edilmesidir (Carr, 2016, s. 237).

Pozitif psikolog Peterson ve Seligman'ın (2004, s. 56-58) oluşturduğu iyi oluşla ilişkilendirilen erdemler sınıflandırmasında bilgelik; cesaret, sevgi, ılımlılık, adalet ve maneviyatla birlikte altı temel erdemden biri olarak geçmekte ve “özgünlük, merak, öğrenmeye açık oluş, açık fikirlilik, geniş bakış açısına sahip olmak” gibi beş alt karakter gücüyle açıklanmaktadır. Bilgelikle ilgili tanımlar ve modellemelerde değişiklik gözlemlense de hayatı iyi ve doğru yaşamak için gerekliliği üzerinde anlaşılmaya varılmıştır.

Günümüzde bilgelik çalışmaları, popülerlik kazanarak artmaktadır (Ardelt, 2003, s. 277). Kişisel ve toplumsal ihtiyaçların bu tür çalışmalara yön ve hız

verdiği göz önünde bulundurulduğunda bilgeliği son dönemlerde öne çıkaran ihtiyaçların ne olduğunu ortaya koymak da önem kazanmaktadır. İnsanlığın bilgelikle felaket arasında bir yarış içinde olduğunu söyleyen Walsh (2015, s. 279) bilgelik araştırmalarının 1970’lerden 2008’e kadar yedi kat arttığına dikkat çekmektedir. APA eski başkanı Sternberg (1998) ise “*Dünyanın ihtiyaç duyduğu bir şey varsa o da bilgeliktir. Onsuz, çok yakında dünyanın var olmayabileceğini söylerken hiç de abartmıyorum*” sözleriyle bilgelğe dikkat çekmektedir.

Çok hızlı bir şekilde gelişip değişen ve gittikçe karmaşıklaşan dünyada belirsizlik ve kaos artmaktadır. Böyle bir ortamda doğru bilgiyi kullanmak, deneyim ve derin bakış açısına sahip olmak, değerlere dayanarak sezgileri kullanmak gibi bilgelik özellikleri daha da önem kazanmaktadır (Taş & Alparlan, 2020, s. 131). Bilgelikle kişi belirsizliklerle başa çıkma, kriz ve ikilemler gibi zorlukları çözme, kişilerarası ve evrensel olana dair birleştirici olma gibi özellikleri kazanmaktadır (Achenbaum & Orwoll, 1991, s. 30). Böylece hem kendi hayatı kolaylaşmakta hem de elde ettiği uzmanlıkla diğer insanlardan ayrılmaktadır. Bu özelliklerle de çevresinde saygı gören ve yol gösterici konumunda olabilmektedir.

Bilgelik her dönemde insanı öğrenmeye teşvik eden ilgi çekici bir unsur olmuştur (Peterson & Seligman, 2004, s. 60-61; Erdemli, 2015, s. 17). Bilgelik erdeminin açığa çıkması ve gelişimi için ilk olarak eğitim ve öğrenimin gerekliliği, bu faaliyetleri sağlayanların değerli ve saygın görülmesini sağlamıştır. İnsanın maddi ve manevi, fiziki ve metafizik düzlemleri kapsayıcı bilgilere sahip olduğu ölçüde bilgelğe yaklaşacağı düşüncesi bu alanların bütüncüllüğüne sahip, hayatın nasıl yaşanacağını bilgisine, dünya ve ötesine dair açıklamalara yer veren din, inanç ve ahlak sistemlerini, bilgelğin elde edilmesi için başlıca referans kaynakları olarak öne çıkarmıştır (Emmons, 2005, s. 731; Fazlıoğlu, 2016, s. 14-15; Carr, 2016, s. 234).

Kişinin bilgelğe ulaşması, kendisini ve amacını bilmesi profan ve kutsal arasındaki ilişkiyi düzenleyip şekillendiren inanç ve dinler için de temel misyonlardandır (Göcen, 2006, s. 600-610; Göcen & Konar, 2014, s. 366-368). Kendini bilmekle hareket eden inanç, ahlak ve dini yapıların tümü; kişiye bilginin maddi ve manevi kazanımı, kullanımı ve yönetimi konusunda eşlik ederek motivasyonel ve işlevsel açıdan destek olmuştur (Peterson & Seligman, 2004; Ayten, 2014, s. 66, 77; Eryılmaz, 2014, s. 133-136).

Bu çalışmada bir dinin yaşam rehberliğini benimseyerek onun sunduğu bilişsel, duygusal ve davranışsal yaşam önerilerine göre hayatını şekillendiren insanların bilgelik algılarının incelenmek istenmesindeki çıkış noktası da budur. Çünkü insanlık tarihi boyunca dinler kadim oluşları, dünyayı bütüncül ele alma-

ları, insan varlığının başlangıcı, gelişim evreleri ve sonuçları dahilinde açıklamalar sunmaları bakımından “bilgelik ve bilge insan nedir?” sorusunun cevabının arandığı başvuru merkezlerinden olmuştur (Arslan, 2012, s. 334; Emmons, 2009, s. 55-65). İslam geleneğinde bilgeliğin kaynağı olarak görülen Allah’ın dilediği kişilere bundan bir parça bahsedeceği, kişinin bu bilgelikle iyiyi ve doğruyu gerçekleştirme kabiliyetine sahip olup kemale ereceği ve diğer canlılardan üstün olacağı belirtilmektedir (Kuvancı, 2019, s. 325, 333).

Din-bilgelik ilişkisi ve buna etki eden faktörleri inceleyen literatüre katkı sağlamak isteyen bu makalede, kişilerin dini yaşantısının zihinlerindeki bilgelik metaforlarına bir şekilde etki edeceği düşünülmüş ve bilgelik çalışması Müslüman dindar kişilerle yapılmıştır. İslam dininde insanın yaratılışı, bilgi sahibi olması ve bunu kullanabilmesiyle açıklanmakta ve ilk insan olan Âdem, bu yönüyle tanıtılmaktadır (Kur’an, 2/30-33). Öğrenebilen ve üretebilen varlık olması yönüyle insan, diğer canlılardan üstünlüğü ile anlatılmakta olup kişinin kendini bilmesinin onu yaratan Allah’ı anlaması ve fark edebilmesinin yolu olduğu vurgulanmaktadır. Kendini bilen kişinin de hakikat peşindeki arayışı içeren yaşamın anlamını kazanacağına işaret edilmektedir (Nasr, 2006, s. 244; Fazlıoğlu, 2016, s. 34). Bu sebeple Kalın’a göre (2022, s. 44) “*İnsan neye neden inandığını bilmiyorsa kâmil imana eremez*”. Bilginin kaynağı olarak kabul edilen Allah, İslam dinine göre Âlim ismiyle her şeyin merkezinde, başlangıcında ve bitişindedir.

Bunlardan hareketle; makalede öncelikle dini bir aidiyetle birlikte bunun hayatına etkisi olduğunu ifade eden kişilerin kullandıkları metaforlar/mecazlar aracılığı ile bilge kişi kavramını nasıl anlamlandırdıkları ortaya konulmak istenmektedir. İkinci olarak da katılımcıların kullandıkları bilge kişi metaforlarının kendi hayatlarında tecrübe ettikleri, örnek almış oldukları kişiler üzerinden karşılaştırılması yapılarak teori ve pratikteki veya olması istenen ve olandaki bilge kişi kavramına ait tasvirler açığa çıkarılmak istenmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki soruların cevaplanması hedeflenmektedir.

1. Dindar kişilerin bilge kişiye ilişkin algılarını ortaya koydukları metaforlar nelerdir?
2. Dindar kişilerin bilge kişiye ilişkin algılarına yönelik metaforlar, hangi kategoriler altında yapılanmaktadır?
3. Katılımcılar kendi yaşamlarında etki bırakan ve hayatlarının yön ya da şekil almasında rolü olan kişileri hangi özelliklerinden dolayı bilge olarak görmektedir?
4. Katılımcıların bilge kişiye ilişkin algıları, kendi hayatlarında tecrübe ettikleri bilge kişi tanımlamalarına bağlı olarak farklılaşmakta mıdır? Öyleyse dağılımı nasıldır?

Yöntem

Bilgelik gibi günlük yaşam içinde varlığından haberdar olunan fakat kişilerin o sosyal olguların sahip olduğu anlam parçacıkları veya onların oluşturduğu bütüncül zihin fotoğraflarıyla ilgili farkındalıklarının az olduğu yapıların anlaşılmasında nitel metodoloji tercih edilmektedir (Creswell, 2017, s. 79). Bu nedenle bilgeliğin ne anlama geldiği ve yerel bağlamdaki karşılıklarının bulunabilmesi için uygun olan nitel metodoloji olmuştur. Günlük yaşamımızda yer alan deneyimlerimizin bizzat kendisine odaklanmadığımız olur. Bu sebeple bir olgunun katılımcılar tarafından tanımlanmış şeklinden hareketle veri toplamak isteyen araştırmacılar için kişilerin o fenomenle ilgili yaşadıkları deneyimlerin felsefi ve psikolojik betimlenmesine olanak sağlayan fenomenoloji (olgubilim), nitel modelde tercih edilen desen olmuştur (Creswell, 2016, s. 14; Dinçer vd., 2023, s. 17).

Araştırmamızda kişilerin bilgelik kavramına dair algıları derinlemesine incelenmek istendiği için araştırma soruları, veri toplama ve işleme süreci, bu desene göre oluşturulmuştur. Olgu biliminde algı ve anlam, noktasal derinlikle ele alındığından kişinin zihin arşivinden o olguya dair çekilen belge/fotoğraf işlevi gören metaforlar, önemli veri toplama aracı olmaktadır (Dinçer vd., 2023, s. 21). Metafor analizi de denilen yöntem metaforlar aracılığıyla bir olgu ve kavramın kişilerin zihinlerindeki izdüşümünü vererek, nitel araştırmalar içerisinde derin anlamlara kolaylıkla ulaşılmasına, soyut, kompleks kavram ve olguların temel esaslarıyla kavranabilmesine olanak sağlamaktadır.

Veri Toplama Aracının Oluşturulması ve Verinin Toplanma Süreci

Araştırmamızın verileri, Bilge Kişi Kavramına Dair Metafor Algısı Formu ile toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen iki bölümden oluşan formun ilk bölümünde katılımcıların demografik bilgilerine (cinsiyet, yaş, eğitim, medeni ve mesleki durum ile öznel dindarlık skalası) dair sorular varken ikinci bölümünde ise bilgelige dair metaforların elde edilmesi için açık uçlu iki ifade bulunmaktadır. Kişilerin bilge kişi algısını öğrenmek amacıyla “Bana göre bilge ... gibidir/benzer. Çünkü ...” ifadesi ile “Hayatımda kararlarını isabetli bulduğum, bana yol gösteren, örnek aldığım kişi ... dır/dir. Çünkü ...” ifadelelerine yer verilerek kişilerin kendi hayatlarında var olan, bilge olarak gördükleri insanların ortaya konulması ve böylece bilge kişiye dair algılarının hayattaki yansımalarıyla karşılaştırılması hedeflenmiştir.

Kişilerin bilgelikle ilgili metaforları ve bunları nasıl anlamlandırdıkları form uygulanmadan önce pilot görüşmelerde gözlemlenmiş, sonrasında Yalova

Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'na başvuru yapılarak izin alınmıştır (08.05.2023- 67). Son hali verilen veri toplama aracı, Google Formlar vasıtasıyla katılımcılara ulaştırılmıştır.

Veri toplama süreci, 2023 Mayıs-Haziran arasında gerçekleştirilerek 116 kişiye ulaşılmıştır. Elde edilen formlardan eksik veya boş olanlar ile metafor belirtilmeyen veya gerekçesi ifade edilmeyenler elenmiştir. Ayrıca, hedeflenen çalışma grubuna dahil olmayan kişilere ait formların da çıkarılmasıyla 95 form değerlendirilmeyle alınarak veri seti oluşturulmuştur.

Çalışma Grubu ve Özellikleri

Olgu bilim deseni, bilgeliğin ne anlama geldiğini anlamak üzere oluşturulacak çalışma grubunun belirlenmesinde, katılımcıların realistik anlamda bu özelliği taşımasını gerektirmez; çünkü bu, bilincin deneyimidir (Dinçer vd., 2023, s. 18). Bununla beraber fenomenolojik analizde nicel bir çoğunluk ya da genel bir yasaya ulaşma değil araştırılan olguya dair zengin betimleme hedeflendiğinden çalışma grubunun odaklılığı da önemlidir (Dinçer vd., 2023, s. 36). Buradan hareketle çalışma grubu, amaçlı örnekleme türlerinden kartopu ve ölçüt örnekleme ile ulaşılmış 95 kişiden oluşmuştur. Ölçüt örnekleme çerçevesince bilgeliğin nasıl algılandığı ve tanımlandığını anlamak için veri oluşturacak kişilerin hangi özellikleriyle olgununun içeriğine dair veri sağlayacağını kurgulanmasında kişilerin dini yaşam, yaş ve eğitimleri öne çıkmıştır.

Çalışma grubunun belirlenmesinde kullanılan ölçüt örnekleme kriterine göre dinin bilgiye, bilgeye ve bunlarla ilişkisine dair etkileşimi bulunması sebebiyle katılımcılardan dini yaşam olarak kendini “dindar” ve “çok dindar” kabul eden kişiler seçilmiştir. Ayrıca yaş olarak insan yaşamında bilginin aktif ve eylemsel yönünün en yoğun yaşandığı, kendini bilme ve gerçekleştirme sürecinde iç ve dış gözlemin daha sık yapılabildiği zaman aralığında olanlar ve eğitim olarsa yaşamında formal bilgi, deneyim, beceri üretimi olarak geçen akademi içindeki eğitimini formal basamaklandırmada en üst basamağa taşımış kişiler hedeflenmiştir. Özetle araştırmada kullanılan ölçüt örnekleme kriteriyle belirlenen katılımcılar, kendilerini orta veya çok dindar tanımlayan, 19-40 yaş aralığındaki üniversite eğitimi almış kişilerdir.

Çalışmaya zemin oluşturacak ilgili literatüre bakıldığında da kişinin kendi küçük kişisel ve genel büyük insanlık hikayesinin nasıl gelişim içinde olacağıyla ilgili bakış açısı sunma ve olası toplumsal sorunların önlenmesine katkı yapma anlamında bilgeliğin, genç yetişkinlik döneminde daha belirgin ortaya

çıktığı söylenmektedir (Şentepe, 2015; Kabakçı, 2016, s. 28; Carr, 2016, s. 256). Ayrıca kişinin kendi potansiyellerini görme, fark etme ve işleme durumu/düzeyinin, buna olumlu etki edecek bir sosyal çevrenin içerisinde olmasıyla, alınmış/alınacak formal ve informal eğitimle/rle daha üst seviyelere çıkabildiği düşünülmektedir (Ardelt, 1997, s. 16-17).

Bu ölçütler çerçevesinde oluşturulan çalışma grubuna ait demografik verilerin gösterildiği, Tablo 1'e bakıldığında araştırmaya katılan kişilerin %20 (19 kişi)'si erkek, %80 (76 kişi)'i kadındır. %44,2 (42 kişi)'si evli, %55,8 (53 kişi)'yse bekarıdır. Katılımcıların yaş ortalaması 27,9 olup 19-25 yaş aralığındakiler %23,2 (22 kişi)'sini, 26-40 yaş aralığındakilerse %76,8 (73 kişi)'ini oluşturmaktadır. Çalışmada 56 kişi (%58,9) lisans, 39 kişiye (%41,1) lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Mesleki açıdan araştırmada en fazla (%41,1; 39 kişi) eğitim sektöründe çalışan kişiler (akademisyen, öğretmen ve Kuran Kursu öğreticileri) yer almaktadır. Bunu sırasıyla ev hanımları ve öğrenciler (%22,1; 21 kişi), sağlık sektöründe çalışanlar (%11,6, 11 kişi), yargı-güvenlik hizmetlerinde çalışanlar (%11,6; 11 kişi), teknik işlerde çalışanlar (%7,4; 7 kişi), muhasebe/ekonomi işlerinde çalışanlar (%3,2; 3 kişi) ve diğer sektör çalışanları (memur, esnaf, editör) izlemektedir. Araştırmaya katılan kişilerin dini durumlarına bakıldığında katılımcıların %57,9 (55 kişi)'u dine ilgisinin orta düzeyde %42,1 (40 kişi)'yse dine ilgisinin yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Kategoriler	Dine ilgisi orta	Dine ilgisi yüksek	Toplam
Cinsiyet			
Kadın	46	30	76
Erkek	9	10	19
Medeni Durum			
Evli	25	17	42
Bekar	30	23	53
Eğitim Durumu			
Lisans	38	18	56
Lisansüstü	17	22	39
Meslek			
Eğitim	22	17	39
Sağlık	9	2	11
Yargı-Güvenlik	4	7	11
Teknik	3	4	7
Ekonomi	3	0	3
Diğer	1	2	3
Çalışmayan	13	8	21
Yaş Aralığı			
19-25	14	8	22
26-40	41	32	73

Özetle, bilgelik kavramını metaforik açıdan inceleyeceğimiz çalışma grubumuzun ağırlıklı olarak 26-40 yaş aralığında, lisans eğitilmiş, evli, mesleki olarak eğitim-öğretim sahasında görev yapan ve orta düzeyde dini ilgiye sahip kadın katılımcılardan oluştuğunu söylemek mümkündür.

Verilerin Analizi, Geçerlik ve Güvenirliliği

Bilge Kişi Kavramına Dair Metafor Algısı formunun ilk bölümünden elde edilen demografik verilerin frekans ve yüzde değerleri için SPSS programı kullanılarak tanımlayıcı istatistikler elde edilmiştir. Formun ikinci bölümünden elde edilen veriler, araştırmanın sorularının cevaplanacağı, işlenecek metafor ve metafor açıklamalarından oluşan asıl nitel verilerdir. Burada metaforların ve onların toplandığı kategorilerin belirlenmesi için frekans ve içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir.

İlk olarak dindar kişilerin bilge kişiye dair algıları, ortaya koydukları metaforlar ve bu metaforların oluşturduğu kategoriler incelenmiştir. İkinci olarak katılımcıların hayatlarında tecrübe ettikleri, örnek aldıkları kişilerin oluşturduğu kategoriler incelenmiştir ve bilge kişiye dair kullandıkları metaforlarla karşılaştırılmıştır. Metin içinde toplanan verilerden alıntılar verilirken, katılımcıların kendisine atanan sıra numarası ve cinsiyetlerinin kısaltması (Kadın: K, Erkek: E) kullanılmıştır.

Online elde edilen veriler bilgisayar ortamına geçirilmiş, katılımcılardan bilgelikle ilgili elde edilen metaforlar belirlenerek kodlanmış, en fazla tekrarlayan metafordan en aza doğru ve alfabetik sıraya göre sıralanarak frekans ve içerik analizi için uygun hale getirilmiştir. Adlandırma aşamasında katılımcıların ürettiği metaforların birbiriyle benzerlik ve farklılıkları gözetilerek kategorileştirilmesi yapılmıştır. Bir metafora ait ifade, birden fazla kodla kodlandığından birden çok kategoride bulunabilmektedir.

Nitel araştırmalarda geçerlilik, toplanan verilerin detaylı işlenmesi ve araştırmacıların sonuçlara nasıl ulaştığının izlenebilir olmasıyla yakalanabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 76-77; Dinçer vd., 2023, s. 54). Araştırmacılar tarafından geçerliğin sağlanması amacıyla çalışmada kullanılan araştırma yöntemi ve veri analiz süreci ayrıntılı biçimde aktarılmış, takip edilen bütün adımlar detaylı olarak açıklanmıştır. Bunun yanı sıra bulgular kısmında katılımcıların geliştirmiş oldukları metaforlar ve gerekçelerinden alıntılar ifade edilerek araştırmanın geçerliği artırılmıştır.

Bu araştırmada güvenilirliği sağlamak amacıyla çoklu araştırmacı yöntemi kullanılmış ve uzman görüşünden yararlanılmıştır. Metafor verilerinin oluşturulan temalarla ilişkili olup olmadığının tespit edilmesi için veri analizi sonu-

cunda elde edilen temalar ve temaların altında yer alan metafor bilgileri, bir alan uzmanı araştırmacıya gönderilmiştir. Alan uzmanından metafor verilerini kodlaması ve kendi oluşturduğu temalarla gönderilen temaları karşılaştırması, varsa önerilerini bildirmesi istenmiştir. Daha sonra alan uzmanının sınıflandırmaları ile araştırmacının yapmış olduğu sınıflandırmalar karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaların neticesinde görüş birliği-görüş ayrılığı sayıları belirlenmiştir. Eşleştirmeler arasındaki uyumun incelenmesi için Miles & Huberman (1994) tarafından önerilen güvenilirlik hesaplaması kullanılmış (Yıldırım & Şimşek, 2000, s. 76) ve araştırmanın güvenilirliği %95 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Bilge İnsana Dair Ortaya Konan Metaforlar ve Ortaya Çıkan Kategoriler

Bu başlık altında çalışmanın birinci ve ikinci araştırma sorularına yönelik bulgular sunulmuştur. Burada elde edilen bulgulara göre -Tablo 2’de de görüleceği üzere-bilgelige dair metaforlarla ilgili olarak, katılımcılar 64 geçerli ve anlamlı metafor üretmiştir. Bunlar incelendiğinde ışıık (n=8), güneş (n=7), ağaç (n=7), su (n=5), kandil (n=3), okyanus (n=3) ve kitap (n=3) metaforlarının öne çıktığı görülmektedir.

Tablo 2: Veri Analizi Sonucunda Ortaya Çıkan Metaforlar							
ışıık	8	Tarih	1	Ay	1	Kütüphane	1
Ağaç	7	Terazi	1	Altın	1	Mesul	1
Güneş	7	Çınar	1	İlimli insan	1	Atatürk	1
Su	5	Deniz	1	Hayat	1	Ufuk çizgisi	1
Kandil	3	Bilmiyor	1	Kâmil kişi	1	Mum	1
Okyanus	3	Anne	1	Yıldız	1	Navigasyon	1
Kitap	3	Fatih	1	Jan Valjan	1	Kâğıt	1
Zaman	2	Zenginlik	1	Meyveli ağaç	1	Olgun insan	1
Toprak	2	Buğday başağı	1	Ruhunu besleyen kişi	1	Parçada bütünü gören	1
Kendini bilme hali	1	Meyve veren ağaç	1	Hikmet ehli olan	1	Dingin bir nehir	1
Bildiğini bilen kişi	1	Cennet hurması	1	Hükümlerinde isabetli hâkim	1	Vatansever olgun kişi	1
Her şeyde hikmet olduğunu bilen	1	Duygu ve düşüncelerinden emin olan	1	Basireti açık ve anlayışı yüksek kimse	1	Düşünce ve davranışı çelişmeyen filozof	1
Doğru rehber	1	Bilimle mantık	1	İhtiyaçları gören	1	Lider	1
Toplam							64

Bu metaforların kodlanması ve temalandırılması sonucunda 7 kategori ortaya çıkmıştır. Metaforların kategorilere dağılımı incelendiğinde en yoğun metafor sayısının, *bilgiye kaynaklık eden kişi* (27) kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Onu; *olgun/kâmil kişi* kategorisi (25), *aydınlatan/yol gösteren kişi* kategorisi (24 metafor) ile *çevresinin gelişimine katkıda bulunan kişi* (22 metafor) kategorisi takip etmiştir. Bunların devamında *karizmatik kişi* (14 metafor), *değer verilen/değerli kişi* (10 metafor) ve *ahlaki değerlere sahip kişi* kategorisi (6 metafor) yer almaktadır (bkz. Tablo 3).

Tablo 3: Veri Analizi Sonucunda Ortaya Çıkan Kategorilere göre Metafor Sayısı Dağılımı

Kategoriler	Metaforlar	Metafor Sayısı	Toplam Frekans
Bilgiye kaynaklık eden kişi	<i>Deniz (1), hükümlerinde isabetli hâkim (1), yolu ve yolda olmayı bilen kişi (1), kâmil kişi (1), toprak (1), ayı (1), güneş (2), altın (1), su (2), kitap (3), basireti açık ve anlayışı yüksek kişi (1), yaşlı (1), zaman (1), ak sakallı dede (1), lider (1), kütüphane (1), ansiklopedi (1), okyanus (1), ufuk çizgisi (1), hayat (1), ihtiyaçları gören (1), tarih (1), anne (1)</i>	23	27
Olgun/Kâmil kişi	<i>Ayna (1), kendini bilme hali (1), olgun insan (1), cennet hurması (1), düşünce ve davranışı çelişmeyen filozof (1), meyveli ağaç (1), vatansever olgun kişi (1), ruhunu besleyen kişi (1), her şeyde hikmet olduğunu bilen kişi (1), hikmet ehli olan (1), ılımlı insan (1), mesul (1), kâmil kişi (1), basireti açık ve anlayışı yüksek kişi (1), ağaç (2), meyve veren ağaç (1), dingin bir nehir (1), okyanus (2), bilmiyor (1), duygu ve düşüncelerinden emin olan (1), parçada bütünü gören (1), su (1), ayı (1)</i>	23	25
Aydınlatan/ yol gösteren kişi	<i>Navigasyon (1), kandil (3), güneş (5), kutup yıldızı (1), ay (1), ışık (8), el feneri (1), doğru rehber (1), mum (1), yıldız (1), lider (1)</i>	11	24
Çevresinin gelişimine katkıda bulunan kişi	<i>Meyveli ağaç (2), deniz (1), güneş (1), ışık (1), Atatürk (1), ağaç (6), altın (1), toprak (1), su (1), ihtiyaçları gören (1), dingin bir nehir (1), çınar (1), okyanus (1), buğday başağı (1), ansiklopedi (1)</i>	17	21
Karizmatik kişi	<i>Düşünce ve davranışı çelişmeyen filozof (1), vatansever olgun kişi (1), bildiğini bilen kişi (1), Jan Valjan (1), Fatih (1), Atatürk (1), ağaç (2), çınar (1), altın (1), okyanus (1), bilimle mantık (1), ileri görüşlü kişi (1), yıldız (1)</i>	13	14
Değer verilen/ değerli görülen kişi	<i>Buğday başağı (1), su (1), kâğıt (1), güneş (1), okyanus (1), zaman (1), hazine (1), zenginlik (1), ak sakallı dede (1), tarih (1)</i>	10	10
Ahlaki değerlere sahip kişi	<i>Su (1), toprak (1), terazi (1), ağaç (1), ahlak (1), mesul (1)</i>	6	6
Toplam		103	128

Kategori 1: Bilgiye kaynaklık eden kişi

Katılımcıların ortaya koydukları metaforların en yoğun olduğu bilgiye kaynaklık eden kişi kategorisinde 27 kişinin ürettiği 23 metafor karşımıza çıkmaktadır. Bu kategoride en fazla kitap (f=3), güneş (f=2) ve su (f=2) metaforları kullanılır.

mıştır (Tablo 3). Kategoriyle ilgili metaforların bazıları ve açıklamaları katılımcılar tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

Bilge, güneş gibidir. Çünkü aydınlatır, etrafına ışık saçar. İnsanlar ona çıplak gözle bakınca gözleri kamaşır, bilgiyi nasıl içselleştireceklerini bilemeyebilirler. Aynı zamanda ısıtır, insanların kalpleri birbirine ısınır bilge biriyle olunca, o aracılık edince. Gözle görülmediği vakitlerde ise orada olduğu bilinir, bilgenin bilgisi kaybolmaz mirastır. (K58)

Bilge, kitap gibidir. Çünkü bilge kişi, çok şey bilendir. (K74)

Bilge, su gibidir. Çünkü bilge, bulunduğu mekâna göre şekil alır. Bilgisini bulunduğu yere ve zamana göre kullanmayı bilir. (K49)

Bilge, ansiklopedi gibidir. Çünkü birçok konuda doğru bilgiye sahiptir. Farklı konularda da fikirleri vardır. Her sayfası yeni bir bilgiye sahip ansiklopedi gibi bilge birinin de her olaya bakışı farklı ve öğretici olabilir. (K71)

Metaforlara ait olan açıklamalara bakıldığında katılımcıların bilge kişiyi bilgiye sahip ve hâkim olup onu üretebilen ve yönetebilen yani bilgiyi nerede ve nasıl kullanacağını bilen, kendisi ve etrafındaki insanların kabullendiği netlikte bilgiyi üzerinde aşikâr taşıyan, bu sebeple bilgi edinmek için başvurulmuş bilgi kaynağı kişi olarak algıladıkları görülmektedir.

Kategori 2: Olgun/kâmil kişi

Metafor yoğunluğu bakımından ikinci sırada olan "olgun/kamil kişi" kategorisinde 25 katılımcının ürettiği 23 metafor yer almaktadır. Bu temada bilge kişi algısının kâmil kişi olarak açığa çıkmasında, bilginin üzerinde durduğu kişiyi olgunlaştırmasına yapılan vurgu etkili olmuştur. Öne çıkan metaforlara bakıldığında “kökleriyle sağlam ve kadim ama yapraklarıyla genç ve aktif öğrenme içinde” ağaç (f=2); “hem gözün görmesinin yetemeyeceği kadar büyük bir varlığı olan, enginliğe ve dev dalgalara sahip hem de sakinliği ve gösterişsizliği ile” okyanus (f=2) ve “görünen ile görünmeyeni birlikte değerlendiren; parçadan bütüne, bütünden parçaya gidebilen” hikmet ehli (f=2) örüntülerindeki ortak vurgunun; “niceliksel büyüklük ve içsel derinliğin bütünlüğü” olduğunu söylemek mümkündür (bkz Tablo 3).

Bilge, okyanus gibidir. Çünkü zenginlik barındırır; fakat dışarıdan bakıldığında görülmez. Dalgası vardır; fakat her vakit kabarmaz, taşmaz. Zannımca bir bilge, dışarıdan böyle görünür. (K70)

Bilge, ağaç gibidir. Çünkü kökünden aldığı bilgilerle yapraklarını beslemeye devam eder; dallanır budaklanır, kök salar ve bir duruş simgeler. (K65)

Bilge, ayna gibidir. Çünkü eşyanın ilmine sahip olmaktan daha büyük ilim; insanın kendini bilmesi ve Allah'ın onda var ettiği potansiyeli gerçekleştirmesidir. Diğer tüm bilgiler insanın kendini bilmesiyle anlam kazanır, tıpkı aynaya yansıyan görüntüler gibi. (K12)

Bilge, cennet hurması gibidir. Çünkü bilge, cennet hurması gibi olgunlaşmıştır. Hurma olgun değilken ağzı kavlayabilir ve tatsız olur. Olgunlaştığı zaman pişer daha lezzetli bir hale gelir. Bilge de hurmanın kendisini aşarak pişip cennet hurması olması gibi kendisini aşmış ve en iyi halini gerçekleştirmiştir. (K32)

Bilge, düşünce ve davranışı çelişmeyen filozof gibidir. Çünkü bilge, inandıkları ile davranışları örtüşen olgun bir insandır. Erdemli olduğu için de itidalli davranmayı öğrenmiş, hayatın sırrını çözmüştür. Basamakları teker teker çıkmış, en yukarılara ulaşmış ve insanlara örnek olmuş, kendisine danışılan bir kimsedir. (K82)

Bu kategoride nesnelerden daha çok insan üzerinden metaforlar üretilmesi de dikkat çekicidir (bkz Tablo 3). Genel olarak buradaki metaforlara ve açıklamalara bakıldığında; katılımcıların bilge kişinin olgunlaşan, yetiştiren ve geliştiren, kendisinde var olanla yetinmeyip henüz ortaya çıkmamış potansiyellere odaklanan, mesuliyet sahibi, ılımlı, ölçülü, düşünce ve davranışlarıyla tutarlı, duygu ve düşüncelerinden emin yönüne vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu kategoride bilginin insanla birlikteliğinden ortaya çıkabilecek görüntülerine/belirtilerine yer verdikleri anlaşılmaktadır.

Kategori 3. Aydınlatan/yol gösteren kişi

Aydınlatan/yol gösteren kişi kategorisi, kişinin bilinmezleri bilinir kılmasına ve yol gösterici olmasına atıf yapan metaforların yer aldığı üçüncü kategori olmaktadır. Bu kategoride 24 kişinin kullandığı, 11 metafor bulunmaktadır. Kategoride en fazla kullanılan ışık (f=8), güneş (f=5), kandil (f=3) ve yıldız (f=2) metaforlarından da anlaşılabileceği üzere; bilge kişinin cehaletle eş görülen karanlılığı yok eden ve bunu sadece kendisi için değil etrafındaki herkes için de yapan bu yönüyle yararlılığı ve gerekliliğini vurgulayan bir kategoridir (bkz. Tablo 3).

Bilge, ışık gibidir. Çünkü bilge, bana göre bilgisini yayandır. Bilge yalnızca kendini değil, çevresini de aydınlatır; o yüzden ışık gibidir. (K76)

Bilge, güneş gibidir. Çünkü gündüz yol gösterir, gece ışığını saçar yıldızlar vasıtasıyla yine yol gösterir. Bulutlar gelip geçicidir. Yolu her zaman o gösterir. (E2)

Bilge, kandil gibidir. Çünkü bilgisiyle avamın göremediğini görünür kılar, karanlığı aydınlatır, atılan adımın isabetli olmasına yardımcı olur. (K6)

Bilge, el feneri gibidir. Çünkü karanlık yolları aydınlatır. (E1)

Katılımcıların ifadelerinde bilge kişi kendisinin dışında diğer canlılara olan katkısı, toplumla bağlantılı olması yönüyle tanımlanmıştır. Işık kaynaklarına benzetilerek içerisinde bulundukları ortamı aydınlatmalarının yanı sıra insanlara rehberlik etmeleri vurgulanmıştır. Bunlar arasında güneş, ay ve yıldız gibi doğal, doğada olan metaforlar (f=8) öne çıkarken el feneri, kandil ve mum gibi yapay aydınlatıcılar (f=3) da kullanılmış; insan üzerindense lider, doğru rehber ve navigasyon (f=3) metaforları üretilmiştir. Diğer kategorilerde bilge kişi, bilginin üretimi/ortaya çıkışı ve bilginin kişide nasıl vücut bulduğu ile açıklanırken; bu kategorideyse bilgiyi yayan, genişleten, kendi dışındaki insanlar için de yolu ve yönü görünür kılarak insanlara destek olan kişi olarak tanımlanmıştır.

Kategori 4. Çevresinin gelişimine katkıda bulunan kişi

Bu kategoride katılımcılar bilge kişiyi tanımlamada kullandıkları metaforlarla, bilgenin *geliştirici yönüne* vurgu yaparak çevresinde oluşturduğu olumlu etkiye işaret etmiştir. Başkalarının gelişiminde katkı sağlayan olarak görülen bilge kişi en fazla ağaç (f=6) metaforuyla ifade edilmiştir. Buradaki metaforları ağaç metaforu dahil olarak toprak başlığı altında topladığımızda meyveli ağaç (f=2), çınar (f=1), toprak (f=1), buğday başağı (f=1) metaforlarının sayısındaki yoğunluk (f=11) katılımcıların bilge kişiyi toprağın üreticiliğiyle ilintilendirdiklerini göstermektedir. Bunu su (dingin nehir, okyanus, deniz, su) ve havayla ilgili (güneş ve ışık) metaforlar izlemiştir. 21 kişinin kullandığı 17 metafor bulunan (bkz Tablo 3) bu kategoride bilgenin insan, toplum ve tüm insanlık için daha somut/görünür fayda, yarar sağlamasının insanlar için önemli görülen ağaç, su, altın gibi benzetmelerle ifade edildiği gözlemlenmektedir:

Bilge, ağaç gibidir. Çünkü hem kökleriyle toprağı tutar hem dallarıyla güneşi ve havayı hem de meyvesiyle karın doyurur, gölgesinde de canlılar dinlenir. (K24)

Bilge, su gibidir. Çünkü her kapta/kışide anlaşılır ifadelerde bulunur, dokunursan temizler, iştirsen dinlendirir, bakarsan şeffaftır, görürsün. (K20)

Bilge, altın gibidir. Çünkü bilge insan, zamana ayak uydurabilen, analiz yapabilen, analitik düşünebilen ve bunların hepsini faydalı olabilecek şekilde her seviyeden insana sentezleyip sunabilen biridir. (E8)

Bilge kişilerin benzetildikleri metaforlara ve açıklamalara bakıldığında, burada daha çok bilginin kişideki çoklu görünümüne ve bu özelliklerinin de topluma kazandırdığı faydalara, giderdiği ihtiyaçlar doğrultusunda sağladığı geliştirici etkiye işaret edilmektedir. Bilge kişiler aynı anda birçok özelliğe sahip olup bunların hepsini doğru şekilde kullanmasıyla çevresine katkı sağlayan insanlar olarak görüldüklerinden değer verilen, toplum nezdinde saygınlığa sahip kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Kategori 5. Karizmatik kişi

Beşinci kategoriye, katılımcıların insan formu üzerinden idealize ettikleri, kahraman gibi gördükleri kişiler ve onların özellikleri ile ürettikleri bilge metaforları oluşturmuştur. Burada 14 kişinin kullandığı 13 metafor bulunmaktadır (bkz Tablo 3). Bunları iki bölüme ayırırsak ilkinde tarihte var olan ya da edebi eserlerde toplum içerisinde idealize edilen kişiler (Fatih Sultan Mehmet, Atatürk ve Jan Valjan) öne çıkarken diğerinde ise bu kişilerin özellikle topluma olumlu ve etkili yön verme özelliklerine dair metaforlar yer almıştır. Bu karizmatik özelliklerse bilge kişinin düşünce-eylem birlikteliği ve tutarlılığına sahip olması, kendi içinde yakaladığı farkındalık ve bütünlüğün sağladığı gücü, akletme ve öngörme becerisiyle zamanının sınırlılığına takılmadan kendisi dışındaki insanlar için kullanması olarak sıralanmıştır. Burada bilge kişinin ve onu çevreleyen insan ve topluluğun karizmatik özellikler içerisinde daha çok vatanseverlik, ülkesinin iyiliği ve gelişimi için geçmişi ile geleceği doğru bağlantılandırarak hareket etmesinin vurgulanması ise dikkat çekicidir.

Bilge, Jan Valjan gibidir. Çünkü cehennem gibi bir hayatın dibine kadar düşüp oradan tekrar insan olarak çıkabilmiştir. (E9)

Bilge, Fatih gibidir. Çünkü hem kendi çağına hâkim hem de geçmişinden ders çıkarabilmiştir. (E6)

Bilge, Atatürk gibidir. Çünkü o okur, öğrenir araştırırdı ve çok başka bir zekaya sahipti. Bu zekasını ve bilgisini tüm ülkemizin iyiliğine kullanmıştır. (K9)

Bu kategoride bilgeliğin insanların hayatları üzerindeki şekillendirici etkisi ortaya çıkarılmıştır. Bilgeliğe kişilerin öngörü ve zaman üstü hareket etme kabiliyeti kazandıkları ve bunları kendileri, ait oldukları toplum ve insanlık için kullandıkları vurgulanmıştır.

Kategori 6. Değer verilen/değerli görülen kişi

Bu kategoriyi, bilge kişilerin kıymetli görülen, hayat için vazgeçilmez unsurlara benzetildikleri 10 metafor oluşturmaktadır. Katılımcılar tarafından hazine, zaman, zenginlik, su gibi metaforlar kullanılmıştır (bkz. Tablo 3). Katılımcıların bir kısmının ifadelerinde, bilge kişi yerine bilgelik kavramını açıklamaları, bilge kişi olmanın nihayetinden ziyade sürecine odaklandıklarını göstermektedir. Burada bilgeliğin, elde edilmesi kolay olmayan kıymetli nesnelere benzetilerek tanımlanması da bu görüşü desteklemektedir.

Bilge, hazine gibidir. Çünkü onu elde ettikçe/veya en azında denedikçe ne kadar zenginleştirdiğini anlıyorsun. (K33)

Bilge, zaman gibidir. Çünkü bilgelik, parayla alınmaz. Zaman kadar kıymetlidir. (K8)

Bir kısım katılımcıların ifadelerindeyse bilge kişi, insanlar için ifade ettiği anlam, toplumda sahip olduğu konum ve vazgeçilmezliğiyle açıklanmıştır:

Bilge, buğday başağı gibidir. Çünkü kendisi başak gibi doldukça mutevazileşirken, insanın asıl gıdası ekmeğin özünü oluşturur. (K44)

Bilge, ak sakallı dede gibidir. Çünkü onun ak saçları ve sakalları deneyimlerinin ifadesidir. Onun hayat tecrübesi, deneyimleri bana kıymetli gelir. Sakal aslında biraz da bana güven veriyor. Yani sanki onun fikirlerinin arkasında ilahi bir destek görüyorum. (K31)

Bu kategoride bilge kişinin bilgiyi üretme, yönetme ve yayabilme gücünü kullanarak sonlu dünyada sonlanmayacak şeylerin ne olduğunun farkındalığına sahip olduğu, somut-soyut bir bereketlenme içinde, olgunlaşmak için verdiği emekle bireysel ve toplumsal refahı sağladığı, bununla da hem fizik hem de metafizik açıdan bir onanma ve takdir kazanan kişi olduğu vurgusu karşımıza çıkmıştır.

Kategori 7. Ahlaki değerlere sahip kişi

Katılımcılar tarafından bilge kişinin üst ahlaki değerlere sahip kişi olarak tanımlandığı kategoridir. Burada 6 katılımcı, 6 metafor üretmiştir (bkz. Tablo 3). Katılımcıların ifadelerine bakıldığında bilge olmanın bilme, eyleme ve bunları bir araya getirme cesaretini bulundurma nitelikleri ahlak (f=1), sorumluluk (f=1), terazi (f=1) gibi metaforlarla öne çıkmıştır. Bilge kişinin yaşarken kurduğu tüm ilişkilerde açık, şeffaf ve hakperest olması, yapıp ettiklerinde irade ve sorumluluk sahibi olması, bunları toplayan en doğru ifadeyle adil/adalet sahibi olması vurgulanmıştır.

Bilge, ahlak gibidir. Çünkü temiz bir ahlaka sahip kimsenin niyetinin de temiz olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla onun dediklerine güvenirim. (K5)

Bilge, terazi gibidir. Çünkü her türlü zorluk veya kolaylıkta adaletten yanadır. (E4)

Katılımcıların Hayatlarında Örnek Aldıkları Kişilerin Oluşturdıkları Kategoriler

“Bilge kimdir?” sorusuna metaforik olarak cevap veren katılımcılarımıza reel hayat içinde aynı soru yönlendirilerek “tasarımsal/kurgusal” ve “deneyimsel” bilge kişi tanımlamaları karşılaştırılmak istenmiştir. Bunun için kendi hayatlarında kararlarını isabetli buldukları, yol gösteren ve örnek aldıkları/alınabilecek kişiler sorulmuş; verdikleri cevaplar, 8 kategori altında incelenmiştir (bkz Tablo 4).

Tablo 4: İçerik Analizi Sonucunda Ortaya Çıkan Kategoriler ve Alt Temalar

Kategoriler	Alt Temalar	Sayı	Toplam Frekans
Aile Üyeleri	<i>Aile Üyelerinin Karşılıksız ve Koşulsuz Olması</i> Anne (8), Baba (1), Aile Bireyleri (1), Eş (1), Abi (1), Abla (2), Kardeş (1)	7	15
	<i>Aile Üyelerinin Ona Sunduğu Özellikler</i> Anne (4), Baba (6), Eş (6), Kardeş (2), Abla (2), Abi (2), Dayı (2), Teyze (1), Kuzen (1), Enişte (1)	10	27
Dini söylem ve yaşamları öne çıkarılan kişiler	<i>Dini şahsiyetlerin erdemlere sahip olması</i> Hz. Muhammed (10), Hz. Hatice (1), Gazali (1) Şeyh (1), Nurettin Yıldız (1), Ebubekir Sifil (1)	6	15
	<i>Dini şahsiyetlerin yol gösterici olması</i> Hz. Muhammed (2)	1	2
	<i>Tanınmış kişi</i> İsmet Özel (1), Sami Yusuf (1), Kemal Sayar (1)	3	3
Arkadaş	Arkadaşların farklı bakış açısına sahip olması (3)		
	Arkadaşların erdemlere sahip olması (6)		
	Arkadaşların çevresinin gelişimine katkıda bulunması (2)	4	12
	Arkadaşların tecrübeli olması (1)		
Hoca/Öğretmen	Hoca/öğretmenin erdemlere sahip olması (6)		
	Hoca/öğretmenin farklı bakış açısına sahip olması (1)	3	8
	Hoca/öğretmenin çevresinin gelişimine katkıda bulunması (1)		
Olaylara Göre Değişen Kişiler	Her alanda kendini geliştiren başka kişi (3), kişilerin güzel özelliklerinin örnekliliği (3), istişare etmek (1), olaylara göre değişen akil kişiler (2)	4	9
Kendisi	Yaşamın biricikliği (4), yol gösterici olarak tecrübe (2), yol gösterici olarak vicdan (1)	7	7
Toplam		40	99

Tablo 4'e bakıldığında katılımcıların yoğun olarak aile üyelerini örnek aldıklarını görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinde aile üyesinin kişi için koşulsuz sevgi duyması, her zaman onun iyiliğini düşündüğünden emin olunması, iletişim yakınlığı, aile üyesinin kişiyi yargılamaması, ona karşı iyi niyetli olması gibi sebepler; görüşlerine güvenmek hususunda aile üyesinin birinci sırada gelmesini açıklamaktadır. Aile üyesini örnek/öncü/önder alan katılımcıların bir kısmı ise onların sahip oldukları güzel özellikleri ya da tecrübeleri vurgulamıştır. İnsanlar hayata geldikleri andan itibaren en yakınındaki kişilere bağlı olarak hayatı anlamlandırdıkları için aile üyeleri, ilişki kurulan, yakınlık ve bağlılık duyulan ilk kişiler olmaktadır.

Öncü ve örnek kişi kategorisinde ikinci sırada, dinle ilgili söz ve yaşamlarıyla öne çıkmış şahsiyetler gelmektedir. Bu kategoride en çok yer verilen isim, Hz. Muhammed olmuştur. Verilen diğer cevaplarda ise; toplumun büyük çoğunluğu tarafından bilinen, dini söylemleri ve kimlikleriyle öne çıkan din adamları ile edebiyat, sanat gibi alanlarda belirli bir hayran kitlesine sahip popüler üç kişinin isimleri yer almaktadır. Katılımcılar bu kategorideki kişilerin seçilme sebeplerinde özellikle bulundukları topluma yönlendirici, örneklik teşkil edici yönlerini ön plana taşımıştır.

Araştırmanın katılımcılarının dini bir bağlılığı ve yaşamı olan kişilerden oluşması, yaşamlarında işaret edecekleri bilge kişiler olarak da dini şahsiyetleri göstermelerini beklenen bir durum yapmaktadır. Tüm din tanımlarında karşılaşılan “insanın yaşamına katılan ilahi/kutsal rehberlik” ifadesinden de anlaşılacağı üzere, kişiler bir dini kabul ettiklerinde onun yaşam rehberliğini de benimsemiş olmaktadır.

Katılımcıların bir kısmıysa görüşlerini isabetli buldukları, örnek aldıkları kişi olarak arkadaşlarını söylemiştir. Neden onları bilge olarak gördüklerini ise o arkadaşların farklı bakış açısına sahip ve güvenilir kişiler olması hem kendilerine benzer hem de onların eksiklerini tamamlayıcı nitelikte olması, güzel ahlaki özelliklere sahip, fayda sağlayan birisi olması ve tecrübeleriyle ona yol göstermesi ile açıklamıştır.

Hayatlarında bilge kişi olarak işaret edebilecekleri kategoriler arasında aile üyeleri, dini söylem ve yaşantıları ile öne çıkan şahsiyetler ve arkadaşlar kategorisini öğretmenler/hocalar, dördüncü sırada takip etmiştir. Bu kategoriyi dindar şahsiyetlerden ayıran şey, katılımcıların isim/kişi vermeden sadece eğitciliği/öğreticiliği, yaşamdaki duruşu, farklı bakış açısı sunabilme ve bu sayede geliştirici olma gibi özelliklerle öne çıkarılmış olmasıdır.

Yaşamdaki bilge olarak gösterilenlere genel bakıldığında bu kişilerin daha çok kendi zamanında ve bağlamında yaşayan, günlük yaşamın içinde bağ kurdukları ve yakın oldukları (aile üyeleri, arkadaş, öğretmen/hoca ve medyayla

olsa dahi takip edebildikleri) kişilerden seçildiği görülmektedir. Bunları seçme sebepleri ise hayatın gidişatı konusunda yol gösterici olmaları, kendileri ve diğer canlılarla kurdukları ilişkilerde ahlaki duruşları yani karar alıp vermedeki pozisyonları/ahlaki olgunlukları ile öğretici olmalarıdır.

Katılımcılardan bir kısmı, kişi değil davranış örnekliğinin önemli olduğunu belirtmiştir. Olaylara göre değişen farklı kişiler kategorisini bu cevaplar oluşturmaktadır. Tek bir kişi üzerinden örnek almanın yetersiz olduğunu, ilerlemek için farklı insanların geliştirdikleri güzel özelliklerin alınması gerektiğini vurgulayanlar olduğu gibi istişareyi temel alıp farklı kişilere danışmanın önemli olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bu kategoride öne çıkan ifade, katılımcıların birden fazla kişiden farklı özellikleri kendilerine örnek aldıklarını söylemeleridir.

Son olarak, yol gösterici, örnek alınan kişi sorusuna verilen cevaplardan bir kısmı ise katılımcıların kendilerinden başka örnek alacak kişi olmadığını belirtmeleridir. Açıklamalara bakıldığında ise; insanı en iyi anlayan kişinin yine kendisi olacağı, kişisel tecrübelerin yol göstericiliğine güvenilmesi gerektiği, yaşamın biricikliği dolayısıyla başka insanların kişiyi anlamasının tam olarak mümkün olamayacağı vurgusu göze çarpmaktadır.

Katılımcılar arasında hayatlarında yol gösterici, örnek alacak kişi olarak kimse olmadığını ifade eden kişiler de bulunmaktadır (% 6,3; 6 kişi). Çevresinde örnek alacak kimseyi bulamadıklarını söyleyenler olduğu gibi böyle bir arayış içerisinde olmadığını söyleyen kişiler de olmuştur. Ayrıca bir katılımcı, örnek almanın gölgede kalmak olduğunu, bu sebeple kimseyi örnek almadığını belirtmiştir.

Katılımcıların Bilge Kişiye İlişkin Metafor Algılarının, Kendi Hayatlarında Tecrübe Ettikleri Bilge Kişi Yansımasına Bağlı Olarak İncelenmesi

Bu başlıkta katılımcıların metaforik algılarına ait kategorilerle kendi hayatlarında tecrübe ettikleri bilge kişi kategorilerinin dağılımı incelenmektedir. Bu sebeple bilge kişiye dair algıların oluşturduğu kategorilerin örnek alınan kişi kategorilerine göre çapraz tablosu Tablo 5'te sunulmuştur. Katılımcıların bilge kişiye dair algılarına bakıldığında, bir kategori (değer verilen/değerli görülen kişi) dışında tüm kategorilerde metafor üreten katılımcıların örnek aldıkları kişi olarak çoğunlukla en yakınlarındaki aile bireylerini söyledikleri görülmektedir. Aile üyelerinden birini bilge olarak görenlerin en çok aydınlatıcı yol göstericiliği öne çıkaran bilgelik algısı (f=15) kategorisinde yoğunlaştığı söylenebilir.

Tablo 5: Bilge Kişi Kategorilerinin Örnek Alınan Kişi Kategorilerine Göre Çapraz Tablosu

	Kategoriler						
Örnek Alınan Kişi	BKE	OK	AYG	ÇGK	KK	DV	ADS
Aile Bireyi	8	8	15	8	6	3	3
Dini Şahsiyet	3	6	1	3	2	5	3
Arkadaş	1	3	2	5	2	0	0
Hoca/ Öğretmen	4	1	3	0	1	1	0
Olaylara Göre Değişen Kişiler	5	3	0	3	2	1	0
Kendisi	3	3	0	1	1	0	0
Toplam	24	24	22	20	14	10	6
BKE: Bilgiye kaynaklık eden kişi	OK: Olgun/kâmil kişi			AYG: Aydınlatan/yol gösteren kişi			
ÇGK: Çevresinin gelişimine katkıda bulunan kişi				DV: Değer verilen/değerli görülen kişi			
ADS: Ahlaki değerlere sahip kişi							

Yaşamında bilge kişi olarak dini bir kişiliğe işaret edenlerin, bilge algısının en çok OK ve DV kategorisinde yoğunlaşmış olmasını, bu kişilerin günlük yaşam içinde rol modellği yapmalarına ve kişilik bütünlükleri ile etkileyici olmalarına bağlamak mümkündür. Eryılmaz'a (2014, s. 139) göre kişiler güzel ahlak sebebiyle toplumsal yaşam içinde sosyal kabul ve onay almakta, bu da onların kişiliğinin bütünlük içinde olmasına destek olmaktadır.

Bilgeyi çevresinin gelişime katkıda bulunanlar (ÇGK) olarak algılayan kişilerin, ikinci bölümde günlük yaşamında arkadaşlarından ya da arkadaşlığın özelliklerinden bahsederek bilgeliği konuştukları gözlemlenmektedir. Bu iki kategorinin ortak noktasının; bilgi ve bilgeliğin sürece, gelişime ve öğrenmeye dayalı kısmını ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan günlük yaşamında bir öğretmen/hocayı bilge olarak kabul eden katılımcıların bilgeliğin metaforik algı kategorizasyonunda daha çok BKE altında toplandığı görülmektedir. Kendi yaşamlarında bilge olarak öğretmen ya da hocayı gösteren kişilerin bilge metaforlarında bilgiye kaynaklık etme yönü öne çıkmaktadır.

Yaşamın farklı alanlarında farklı disiplinlerce bilgi ve beceri olarak öne çıkan kişileri bilge olarak gören kişilerin bilgelik metafor algısında BKE ve ÇGK altında yoğunlaşıyor olarak görünmeleri, bilge kişiyi her alanda değil belli alanlarda öne çıkan insanlar olarak değerlendirdikleri görüşünü oluşturmaktadır. Benzer durum günlük yaşamında kendini bilge olarak görenlerde de aynı gözükmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, dindar kişilerin bilge insan algısının metafor analiziyle incelenmesi ve günlük yaşamında bilge kabul ettiği kişilerle bu metafor algısının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde dindar kişilerin ürettikleri 95 anlamlı metafor, açıklamalarıyla birlikte analiz edilerek 7 kategori yapılandırılmıştır. Bu kategoriler metafor yoğunluğuna göre incelendiğinde ilk üç sırada *Bilgiye Kaynaklık Eden Kişi* (f=27), *Olgun/Kâmil Kişi* (f=25) ve *Aydınlatan/Yol Gösteren Kişi* (f=24) kategorisi yer almaktadır. Ortaya çıkan genel çerçevede kişilerin bilge kişiyi sözleri ve fiilleriyle bilgiyi üzerinde taşıyan yani bilgiyi üreten kişi olarak, kendisindeki potansiyelleri açığa çıkarmış, kendisini geliştirmiş ve çevresini de sahip olduğu bilgiyle aydınlatan kişi olarak gördükleri anlaşılmaktadır. 203 yaşlı birey üzerinden kendini gerçekleştirme ve bilgelik ilişkisinin ele alındığı bir araştırmada bilgeliliğin bilişsel, yansıtıcı ve duygusal boyutları kendini gerçekleştirme ihtiyacı ile çok güçlü olmasa da pozitif yönde anlamlı bir şekilde ilişkili bulunmuştur (Abukan, 2014). Bu da bizim çalışmamızdaki bulgularla örtüşmektedir.

Katılımcıların ürettikleri bütün metaforlar ve onların toplandığı kategoriler bilgeliliğin neliğini ortaya koyan organik birer parça olmuştur. Buna göre kullanılan benzetmeler ve açıklamalarda bilgenin çevresine katkıda bulunan, farklı bakış açısına sahip, bilginin dolayısıyla hayatın şekil ve içeriğini birlikte yürütebilen, esnek ama prensipli, her koşulda fayda sağlayan, insanları harekete geçirici etkisiyle karizmatik, vatansever, düşünce, duygu ve davranışlarında farkındalık sahibi, tutarlı, ahlaklı ve değerli hisseden, hissettirilen kişi olarak algılandıkları görülmektedir. Benzer şekilde bilgeliliği ele alan 31 araştırmanın verilerinden hareketle yapılan bir araştırmada bilge kişinin en çok hangi özelliklerle öne çıkarıldığına bakılmıştır (Bangen vd., 2013). Bunun sonucunda kişilerin bilge deyince; kendi gerçeğinden bir insan olarak yaşama bakış açısı, kendi dışındaki insanların yararını kuramsal ve pratik olarak gözetme, kendini bilme anlama ve ifade etme becerisi, duygusal denge, hoşgörü, şeffaflık ve netlik, manevi derinlik ve zenginlik, mizah anlayışı gibi özelliklerin sıralandığı görülmüştür.

Katılımcıların bilge kişi özelliklerini özetlerken diyalektik ya da paradoksal bir dile başvurularak metafor açıklamaları yaptıklarına dikkat çekmek önemlidir. Tevazu sahibi ama kendisinin ve potansiyellerinin farkında olan, topluma faydalı ama toplumdan farklı, esnek ama aynı zamanda bir yönüyle sabit vb. gibi karşıt görünen aslında tamamlayıcı, birbirini kapsayıcı özellikleriyle an-

latıldığı gözlemlenmiştir. Bilge kişiye dair yapılan araştırmalara bakıldığında bu paradoksal dilin olgunun kendi yapısından kaynaklı olduğu görülmektedir (Stenberg, 1998; Ardelt vd., 2013). Bu durumu Balıkçı (2023, s. 18) bilgeliğin “aynı anda hem yerel hem evrensel hem insani hem ilahi oluşuna” bağlamakta-
dır. Ardelt vd. (2013, s. 268-270) bilgeliğin içinde yer alan ilk etapta paradoksal görünen öğeleri aslında bilgeliğin zaman üstünlüğü ve hakikate yönelmedeki değişmezliğiyle ilişkilendirmektedir. Makalenin girişinde tanımlamada güçlük olduğu söylenmişse de buradan çıkan sonuca bakıldığında bilgeliğin, iyi bir yaşamı planlama ve yönetmekle elde edilen yaşam amacı doğrultusunda kişisel ve toplumsal faydayı gözetip karmaşık olayları temeline inerek ele alabilme becerisi ve uzmanlığı olarak anlamlandırıldığını görürüz.

Bu çalışmada bilgelik algısı içinde sıklıkla vurgulanan öğelerden biri, kişinin kendi içindeki birlik duygusunun yanı sıra diğer canlılarla birlikte yaşama becerisinden doğan tatminlik, ahlakilik, ölçülülük ve isabetlilikle elde edilen, gelişimsel serüven olan kendini gerçekleştirme kavramı olmuştur. Malumdur ki kişinin gelişimsel süreçte ulaşması gereken en üst noktayı kendini gerçekleştirme olarak tanımlayan modern psikolojide, bu aşamaya gelen kişilerin bilgelik özellikleri gösterebileceği belirtilmektedir.

Bilgelik çalışmalarının en temel noktalarından biri, bu olgunun evrensel mi yoksa yerel/kültürel mi ele alınacağıdır. Her toplumun kendine özgü yapısı, onu diğerlerinden ayıran farklılıklarını belirler. Bileliğin tüm toplumlarda dini yapılarından etkilendiği ama o toplumun dini yaşama ve algılama düzeyinin kendine has olduğu söylenebilir (Takahashi & Bordia, 2000). Her dinde inanan kişinin kendini bilmekle başlayıp kendini gerçekleştirmeye/ olgunlaştırmaya doğru giden bir süreçte olması gerektiği tavsiye edilir. İslam dininde bu genellikle sürece ve gayrete dayalı nefis basamaklarıyla ilişkilendirilir (Ulu & Çınar, 2017). Kaynağı ve ulaşmak istenen hedefi bakımından modern psikolojide geçen kendini gerçekleştiren kişi kavramından ayrılan noktaları olsa da dini terminolojide insan-ı kâmil/olgun insan kavramı süreçsel anlamda benzerlik gösteren noktalara sahiptir (Göcen, 2006; Abukan, 2014). Dindar kişilerle gerçekleştirilen bu çalışmada da bilge kişi algılarında kendini geliştiren ve içsel potansiyelini gerçekleştiren kâmil kişi vurguları öne çıkmaktadır.

Doğumundan ölümüne dek gelişimsel bir süreç içerisinde olan kişilere din, varoluşu ve yok oluşu Allah’ın insanı geliştirmek, ona verilmiş bilme potansiyelini

ortaya çıkarabilmek için kurguladığı dünya üzerinden anlatmaktadır.¹ Bu ifadeler, dindar kişilerin dünyayı anlamlandırmaları, yaşadıkları olayları yorumlamaları ve gelişimlerini sağlayacak birer bilgi ve deneyim olarak görmelerinde etkili olmaktadır. Aşağıdaki ifadede de bilgelik ve kendini bilme bağlantısı görülmektedir:

Bilge, ayna gibidir. Çünkü eşyanın ilmine sahip olmaktan daha büyük ilim; insanın kendini bilmesi ve Allah'ın onda var ettiği potansiyeli gerçekleştirmesidir. Diğer tüm bilgiler insanın kendini bilmesiyle anlam kazanır, tıpkı aynaya yansıyan görüntüler gibi. (K12)

Bu da katılımcılarımızın kişinin yaradılışında olan potansiyelini açığa çıkarması ve kendi özüne dair derinlikli bilgiye erişmesi ile bilgeliğin kaynağı görülen Yaratıcı'ya yaklaşacağı, böylece bilgeliği elde edebileceği vurgusuna işaret etmektedir (Önal, 2009, s. 199; Göcen & Konar, 2014, s. 100-110).

Bigeliğin farklı din ve kültürlerde nasıl algılandığına dair Doğu (Hindistan ve Japonya) ve Batı (Amerika, Avustralya) toplumlarında örneklemelerinde karşılaştırmalı bir araştırma yapan Takahashi & Bordia (2000), Amerikalı ve Avustralyalıların bilgeliği olumlu yönleriyle “deneyime sahip olan” ile “bilgi üreten” kişi olumsuz yön olarak da “yaşlılık” ve “sağduyululukla”; Japon ve Hintlilerinse bilgeliği daha çok “sağduyululuk” “yaşlanma” ve “deneyim”le açıkladıklarını ortaya koymuştur. Ülkemizdeki sayılı din, maneviyat ve dindarlık araştırmalarından Borhan'ın (2017) 65-88 yaş aralığında 165 kişide içsel dindarlık, spiritüel iyi oluş, bilgelik ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasında spiritüel iyi oluş ile bilgelik arasında anlamlı ilişki görülmüştür.

Bilge, her şeyde bir hikmet olduğunu bilen kişi gibidir. Hayat bir imtihan alanıdır eğer insan her an bunun farkında olup olaylara bu göz ile yaklaşırsa hayatın anlamını yakalamış olur. (K72)

Bir diğer katılımcının bilge metaforuna dair bu açıklaması, kendi dininin ona kazandırdığı bakış açısını yansıtmaktadır. Burada geçen hikmet kelimesi, İslami terminolojide bilginin fayda, gerçeklik, mana ve sebeplilik gibi ana unsurlarını içermekte olup Kur'an, hikmetin temel üreticisi olarak görülmektedir (Önal, 2009, s. 199). Onun insan formunda, temsili olarak rol modelde peygamberler ve din adamları gösterilmektedir ki bizim araştırmamızda da derin, yararlı ve yüksek bilgi anlamına gelen hikmet taşıyıcısı olarak Hz. Muhammed'in ve dini söyleme sahip dini kimlikteki kişilerin isimlerine yer verilmesi, dinin bu ifadesiyle katılımcıların vurguladıklarını örtüşürmektedir. Benzer şekilde Akkaya (2019) da psikososyal gelişim dönemleri açısından bilgeliği ölçtüğü, 725 katılımcıyla ger-

1 Kuran'ı Kerim'deki örnekler için bkz.: “O, hanginizin daha güzel amel işleyeceğinizi görmek için ölümü ve hayatı yaratandır” (Mülk, 2), “Şüphesiz Biz, yeryüzü üzerindeki şeyleri ona bir süs kıldık; onların hangisinin daha güzel davranışta bulunduğunu deneyelim diye.” (Kehf, 7)

çekleştirdiği çalışmasında dini kişilik olarak Hz. Muhammed'in öne çıkarıldığını onu takiben de aile bireyleri olarak anne, baba, büyük kardeş ve kuzenlerin, yakın çevre olarak öğretmen ve iş/okul arkadaşlarının söylendiğini ifade etmiştir.

Elde edilen sonuçlar "bilgiye kaynaklık eden bilge kişi" algısına sahip katılımcıların, gerçek yaşamda aile üyelerini ve dini söylemleri olan kişileri bilgece algıladıklarını göstermektedir. İnsan, bütün kavramları öncelikli olarak en yakından başlayarak yorumlar ve anlam geliştirir. Danışılan, örnek alınan kişi arayışında da ilk olarak en yakındaki aileden bir üyenin akla gelmesi, bu sebeple beklenen bir durumdur. Bilge kişiyi "değer verilen/değerli görülen kişi" olarak algılayan katılımcıların çoğunluğu, örnek aldıkları kişi olarak dini şahsiyetleri görmektedir. Kendini gerçekleştiren kişiler olarak dini şahsiyetler, katılımcılarca hem kendi kendilerine hem de toplumun onlara verdikleri değerlilik hissi ile öne çıkarılmış gözükmektedir.

Literatürde ailenin dini düzeyi ile anne ve babanın dini yaşantı durumunun o ailede yetişen kişilerin dine yaklaşımını ve yaşantısını etkilediğini ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır (Göcen, 2006, s. 555; Şahin, 2007, s. 244; Abanoz, 2020, s. 144). Buradan hareketle ailenin dini durum ve düzeyinin kişiler üzerinde etkili olabileceği, aile üyelerinin dindarlık durumunun da bilgelik metaforuna yansıtılabileceği düşünülebilir.

Bilgelige dair "tasarım sal/kurgusal" ve "deneyimsel" bilge kişi algılarının ele alındığı bu çalışmada, yaşları, eğitimleri ve dini yaşamları göz önüne bulundularak oluşturulan amaçlı örneklememiz üzerinden genel olarak baktığımızda; genç, bilginin değerinin farkında, deneyim olarak taze ama öğrenmeye istekli ve dini referanslarla yaşama bakan kişiler olarak katılımcılarımızın ikinci kategoride daha çok yol gösterici ve ahlaki örneklik teşkil eden bilge kişilikleri ve yaşantıları öne çıkardıkları görülmektedir. Tek kadın ismi olarak Hz. Hatice'nin geçmesi, kadın ve erkek katılımcılarımız için cinsiyet etkeninin fark oluşturacak kadar öne çıkmadığını düşündürmektedir.

İlahî rehberlik denildiğinde insana katkı sağlaması açısından akla ilk gelenler arasında yer alan anlam ve amaçlılık ile olgunluk ve ahlaki kemalatın, katılımcılarımızın bilge kişi tariflerinde de ortaya çıktığı görülmektedir. Balıkcı (2023, s. 167) da üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmasında bilgelik ile dindarlık arasında zayıf düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Katılımcılarımız açıklamalarında dini şahsiyetleri yol gösterici ve güzel ahlaklı olmaları dolayısıyla bilge gördüklerini söylemektedir. Burada bahsedilen isimler bir kısmı halen yaşamakta olan gerçek kişilerdir. Balıkcı'nın (2023, s. 167) çalışmasında bilgelik ve dindarlık arasındaki ilişkinin dindarlığın davranış boyutunda daha güçlü olduğu görülmüştür. Burada Hz. Muhammed dışında bilge olarak gösterilen dini şahsiyetlerin şu an hayatta olan, somut olarak görülen, ulaşılabilen kişiler olması ile Balıkcı'nın bulgularının ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Dini inancı olan kişiler için bilgelik hem kitabi bilgi hem aktarılmış geleneksel bilgi hem de yaşayarak elde edilen bilgilerin bütünlüğüyle ulaşılabilir olmaktadır (Doğanay, 2023, s. 78-79). Dinlerin özünde yer alan peygamberlik kavramı, teorik bilginin pratiğe dönüştürülerek örneklik oluşturmaları bakımından bilgelik üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Kaygısız, 2013, s. 106). Bu pratiğin güncellenerek yaşayan kişiler aracılığıyla devam ettirilmesi, din gibi kapsamlı sistemleri anlama ve hayata uygulamada kolaylık sağlamakta ve yaşamında teori ile pratik bilgi arasındaki geçişi başarılı bir şekilde gerçekleştiren insanların bilge olarak görülmesi mümkün olmaktadır. Hayata dini inancı perspektifinden bakan insanların algıları, tanımlamaları ve kullandıkları ifadelerde, benimsedikleri dini inançların etkisi bu sebeple de öne çıkmaktadır.

Genel olarak bilge kişilerin duygu, düşünce ve davranış bütünlüğüne sahip kendini gerçekleştirmiş ya da gerçekleştirme sürecinde olan kişiler olması vurgusu ağır basarken az da olsa parçacı ve belli alana odaklı bilgelik anlayışının ortaya konduğu anlaşılmaktadır. Daha çok bilgi ve tecrübe uzmanlığının kabul edildiği, bireysellik bireyciliğin birbirine karıştırıldığı dönem olan modern yaşamda katılımcıların bilge kişi olarak hayatlarında bir uzmanlığa sahip kişileri kabul etmesi, her alanda yetkinliği görmeme ya da görememenin mümkün olacağına işaret etmesi, bu sebeple, şaşırtıcı değildir.

Zaman, konu ve bağlamla sınırlı olan her çalışma gibi bu araştırmadaki sınırlılıkların da başka çalışmalar için önerilere dönüşmesi beklenen bir durumdur. Bilgeliliğin nasıl anlamlandırıldığını anlamaya odaklı çalışmamızın dışında bilgeliliğin modern görünüşleri, bilge olmaya yönlendiren sebeplerin psikolojik, sosyolojik ve manevi yönlerden açılımı, bilmek ve yapmak arasındaki yakınlaşma ve uzaklaşmanın bizim çalışmamızda olduğu üzere dini bir yaşantısı olan insanlardaki yaşama hali, bilgeliliğin yaş basamaklarındaki çeşitliliği, bileşenleri olarak görülen üstün yeteneklilik, yaratıcılık ile diğer psiko sosyal ve manevi parametrelerle ilişkilerinin ele alındığı ve farklı metodolojilerin kullanıldığı araştırmalar tasarımılanabilir.

20. yy'ın bilgi felsefesinin daha çok pozitivizmden etkilendiği düşünüldüğünde; aklın makuliyetine eklenecek olan kalbin onu tamamlayan bütüncüllüğü de son yüzyılda sıklıkla dile getirilmektedir. Maslow'un (2001, s. 67) "*Hem korkağz hem de tanrısal*" sözünde olduğu üzere insanın bilmek istemekle bilmekten korkmak arasında bir yerde durduğunun son dönemlerde özellikle vurgulanması, insanın bilgi ve yaşam etkileşimine daha çok yoğunlaşılmasına sebep olmaktadır. Bugün bunu yaşamın anlam ve amacı, hakikat arayışı ve manevi bir seyir içinde kendine doğru yol alma ile anlatan modern insan bilimleri, bilgeliliğin ne olduğunu nasıl bilge olunacağını tekrar düşünmeye başlamakla sorumlu görünmektedir.

Extended Abstract

Introduction

Wisdom has been seen as the basis of virtue and happiness and the motivator of human development in all societies since the earliest times (Webster, 2009, p. 70; Carr, 2016, p. 256-266). It has had an important and powerful position by enabling the person to achieve a good life (Peterson ve Seligman, 2004, p. 95). First of all, education and learning are necessary for the emergence and development of the virtue of wisdom. It is thought that human beings will approach wisdom by having knowledge that covers material and spiritual fields. Thus, religions, beliefs and ethics that provide information on how to live life and explanations about the world and beyond have come to the fore as the main sources for acquiring wisdom (Emmons, 2005, p. 731; Fazlıoğlu, 2016, p. 14-15; Carr, 2016, p. 234). All of the beliefs, ethics and religious structures that emphasize self-knowledge have provided both motivational and functional support by guiding people in the acquisition, use and management of knowledge (Seligman, 2004; Ayten, 2014, p. 66, 77; Eryılmaz, 2014, p. 133-136).

The aim of this study is firstly to reveal how people who have a religious belief and express that it has an impact on their lives make sense of the concept of wise person. Secondly, it is to compare the wise person metaphors used by the participants through the people they have experienced in their own lives and the people they have taken as an example. For these purposes, answers to the following questions were sought:

1. What are the metaphors that religious individuals reveal their perceptions of the wise person?
2. Under which categories are the metaphors for religious individuals' perceptions of the wise person structured?
3. Because of which characteristics do the participants see the people who have an impact on their lives and have a role in shaping their lives as wise?
4. Do the participants' perceptions of wise people differ depending on the definitions of wise people they have experienced in their own lives? If so, how is their distribution?

Method

In this qualitative study, a phenomenological design was used in the data collection and interpretation process. The study group consisted of 95 people who identified themselves as religious and were reached through an online form between May and June 2023. The participants were between the ages of 19-40, 76 women and 19 men, from different occupational groups, with at least a bachelor's degree. In order to collect data, the participants were first asked to fill in the statement "In my opinion, a wise person is like/similar to ... because...". Then, they were asked to fill in the statement "The person whose decisions I find accurate in my life, who guides me, whom I take as an example is/is ..., because ...". Both qualitative and quantitative procedures were used to analyze the data. Frequency and content analysis methods were preferred to determine the metaphors and the categories in which they were collected. First, the perceptions of religious people about the wise person, the metaphors they put forward and the categories formed by these metaphors were analyzed. Then, the categories formed by the wise people that the participants experienced in their own lives and saw as role models were examined and compared with the metaphors they used about the wise person. Data analysis consisted of identifying metaphors (coding and sorting), classifying metaphors, developing categories, ensuring validity and reliability, and transferring the data to the computer. The data were read and coded by two researchers, and then reliability was ensured by taking expert opinion.

Results

In the study, 95 participants developed 64 valid and meaningful metaphors revealing their perceptions of wise people. The metaphors that stand out in terms of intensity (the most repeated ones) are light (n=8), sun (n=7), tree (n=7) and water (n=5). Only one participant produced 55 of the metaphors. The metaphors developed by the participants about the wise person are given in 7 categories: "A person who is a source of knowledge" (27), "A mature/perfect person" (25), "A person who enlightens/guides" (24), "A person who contributes to the development of his/her environment" (22), "A charismatic person" (14), "A person who is valued/appreciated" (10), "A person with moral values" (6). In this study, the same metaphor can be found in more than one category. Due to the participants' attributing different meanings to the same metaphor, the same metaphor was coded with more than one code. In this study, it is seen that the

majority of the participants perceived a wise person as a person who produces knowledge, reveals his/her potentials, improves himself/herself and enlightens his/her environment with his/her knowledge.

There are 23 metaphors produced by 27 participants in the category of “person who is the source of knowledge”, which has the highest number of metaphors developed by the participants. The metaphors of book (f=3), sun (f=2) and water (f=2) stood out. Some of the participant expressions in this category are as follows:

Wise is like a book. Because a wise person knows a lot (F74).

Wise is like water. Because the wise take shape according to the place they are in. He knows how to use his knowledge according to his place and time. (F49)

There are 23 metaphors developed by 25 participants in the mature/perfect person category, which is the second category with a high density of metaphors. The prominent metaphors are tree (f=2), ocean (f=2) and possessor of wisdom (f=2). Some of the participant expressions in this category are given below:

Wise is like the ocean. Because it contains richness; but it cannot be seen from the outside. It has waves; but it does not always swell and overflow. I think a wise person looks like this from the outside. (F70)

Wise is like a tree. Because it continues to feed its leaves with the information it receives from its root. It branches, knots, takes root and symbolizes a stance. (F65)

There are 11 metaphors used by 24 participants in the category of enlightening/guiding person. The most common metaphors used in the category were light (f=8), sun (f=5), lamp (f=3) and star (f=2). Some of the metaphors and explanations produced by the participants are as follows:

Wise is like light. Because a wise person, in my opinion, is the one who spreads his/her knowledge. A wise person illuminates not only himself/herself but also his/her surroundings; therefore, he/she is like light. (F76)

Wise is like the sun. Because it guides by day, shines by night and guides again through the stars. Clouds come and go, but the sun always shows the way. (M2)

In the category of the person who contributes to the development of the environment, the participants emphasized the developmental aspect of the wise person. In this category, where 21 participants used 17 metaphors, the most common metaphor was tree (f=6). With metaphors such as tree, gold and water, which are considered important for people, the concrete and visible benefits of the wise person were emphasized. Some of the participants' statements are as follows:

Wise is like a tree. Because it holds the soil with its roots, the sun and the air with its branches, feeds people with its fruit, and living things rest in its shade. (F24)

Wise is like water. Because it makes understandable expressions in every container/person, if you touch it, it cleanses, if you hear it, it soothes, if you look at it, it is transparent, you see it. (F20)

The fifth category consists of the metaphors that the participants saw the wise person as a hero and produced with heroic characteristics. There are 13 metaphors used by 14 participants. Some of these metaphors are as follows with their explanations:

Wise is like Jan Valjan. Because he fell to the bottom of a hellish life and came out of there as a human being again (M9).

Wise is like Fatih Sultan. Because he has both mastered his own era and learned lessons from his past (M6).

In the category of valued/appreciated person, there are 10 metaphors in which the sage is likened to elements that are considered valuable and indispensable for life. Some of the participant expressions in this category are as follows:

Wise is like a treasure. Because as you acquire it, or at least try it, you realize how much it enriches you. (F33)

Wise is like time. Because wisdom cannot be bought with money. It is as precious as time. (F8)

6 metaphors developed by 6 participants regarding the perception of a wise person constitute the category of a person with moral values. When we look at the statements of the participants, the emphasis on morality and justice stands out.

Wisdom resembles morality in that I believe individuals with a pure moral compass also harbor pure intentions. Hence, I place trust in their words. (F5)

Wise is like a balance. Because he/she is on the side of justice in all kinds of difficulty or ease. (M4) Wisdom is akin to a balanced scale, as it aligns with justice amidst both hardship and ease.

After the participants metaphorically answered the question “Who is a wise person?”, they answered the questions about the person whose decisions they find accurate in their own lives, who guides them and whom they take as an example. Thus, it was aimed to compare the “design/fictional” and “experiential” wise person definitions. The data obtained through content analysis were analyzed under 8 categories.

Participants stated that they intensely look up to their family members as role models. Then, respectively, people whose religious discourses and lives are prominent, friends, and teachers were seen as guiding role models. When we look at the people who are shown as wise in life, it is seen that these people are chosen from

people who can be connected and close to in daily life. Some of the participants stated that it is not the person but the example of behavior that is important. The category of different people who change according to the events consists of these answers. Finally, some of the participants stated that they had no other role models other than themselves and that they accepted their experiences and conscience as a guide.

Discussion

The metaphors generated by participants, alongside the corresponding categories under which they were collected, unveil the multifaceted perceptions regarding the essence of wisdom. Accordingly, a wise person is perceived as a person who contributes to his/her environment, has a different perspective, can use knowledge in his/her life, has the characteristics to mobilize people, is patriotic, aware, consistent, moral and valuable. Although it is said in the literature that wisdom is difficult to define, the conclusion drawn here is that it is understood as a good life, the ability to plan and manage, and the ability and expertise to handle complex events by considering personal and social benefit.

The limitations inherent in this study offer fertile ground for future inquiry. Prospective research could explore contemporary manifestations of wisdom, delve into the psychological, sociological, and spiritual underpinnings that foster wisdom, investigate the diversity of wisdom across different developmental stages, and elucidate its intricate relationships with a myriad of variables.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar (lar) / Author (s): Hatice TEMİRAK YÜZBAŞI (%50), Gülüşan GÖCEN (%50)

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Kaynakça

- Abanoz, S. (2020). 6-12 yaş arası çocukların dini ve ahlaki gelişimlerinde anne ve babaların rolü. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (1), 119-148.
- Abukan, B. (2014). *Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına göre kendini gerçekleştirme ve bilgelik ilişkisi: Yaşlılar üzerinde bir araştırma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Achenbaum, W. A., & Orwoll L. (1991). Becoming wise: A psycho-gerontological interpretation of the book of Job. *The International Journal of Aging and Human Development*, 32(1), 21-39.
- Akkaya, A. (2019). *Psikososyal gelişim alanı olarak bilgelik gelişiminin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Ardelt, M. (1997). Wisdom and life satisfaction in old age. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 52(1), 15-27.
- Ardelt, M. (2003). Empirical assessment of a three dimensional wisdom Scale. *Research on Aging*, 25(3), 275-324.
- Ardelt, M., Achenbaum, W. A., & Oh, H. (2013). The paradoxical nature of personal wisdom and its relation to human development in the reflective, cognitive, and affective domains. M. Ferrari, & N.M. Weststrate (Eds.), In *The scientific study of personal wisdom: From contemplative traditions to neuroscience* (265-295). Springer.
- Arsalan, A. (2012). *Felsefeye giriş*. Adres Yayınları.
- Ayten, A. (2014). *Erdeme dönüş: Psikoloji ve mutluluk yolu*. İz Yayıncılık.
- Balıkçı, Ü. (2023). *Bilgelik, bilinçli farkındalık ve dindarlık arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Bangen, K. J., Meeks, T. W., & Jeste, D. V. (2013). Defining and assessing wisdom: A review of the literature. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 21(12), 1254-1266.
- Birren, J. E., & Fischer, L. M. (1990). Conceptualizing wisdom: The primacy of affect-cognition relations. R. J. Sternberg (Ed.), *Wisdom: Its nature, origins, and development*. Cambridge University Press.
- Borhan, N. (2017). *Intrinsic religiosity and spiritual well-being as moderators of the relation between wisdom and psychological well-being in elderly* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Carr, A. (2016). *Pozitif Psikoloji* (Ü. Şendilek, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Eğiten Kitap.
- Creswell, John W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Siyasal Kitabevi.

- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Diñçer, E. M., Yılmaz Kütük, P., & Ekşi, H. (2023). *Nitel desenler: Fenomenoloji*. EDAM Yayınları.
- Doğanay, S. (2023). Yas sürecindeki Müslüman danışanlar için Kur'an'dan bibliyoterapik bir içerik: "Bilge kişi-Musa" kıssası. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (60), 73-81.
- Emmons, R. A. (2005). Emotion and religion. R. F. Paloutzian, & C. L. Park (Eds.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* içinde, Guilford.
- Emmons, R. A. (2009). *Mutluluğun anahtarı: Şükretmek -teşekkür ederim* (N. Kül, Çev.). Doğan Kitap.
- Erdemli, A. (2015). *Mitostan felsefeye*. Ayrıntı Yayınları.
- Erduran Tekin, Ö. & Kaplaner, K. (2020). Pozitif Psikoloji'de biliş odaklı kavramlar. D. Ümmet (Ed.), *Tüm kavram ve yaklaşımlarıyla Pozitif Psikoloji* içinde (33-53). Pegem Akademi.
- Eryılmaz, A. (2014). *Herkes için mutluluğun başucu kitabı teoriden uygulamaya Pozitif Psikoloji*. Pegem Akademi.
- Fazlıoğlu, İ. (2016). *Kendini bulmak*. Papersense Yayınları.
- Göcen, G., & Konar, A. (2014). Din psikolojisi açısından insan olma sürecinde kendini gerçekleştirme ve din. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(15), 365- 383.
- Göcen, G. (2006). Dini inanç ve ibadetin kendini gerçekleştirme ile ilişkisi. H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* içinde (559-612). DEM Yayınları
- Göcen, G. (2018). Pozitif Psikoloji düzleminde psikolojik iyi olma ve dini yönelim ilişkisi: Yetişkinler üzerine bir araştırma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(13), 97-130.
- Kabakçı, Ö. F. (2016). Karakter güçleri ve erdemli oluş: Güçlü yanlara dayalı psikolojik danışma ve değerler eğitimine yeni bir yaklaşım. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6(45), 25-40.
- Kalın, İ. (2013). *İslam ve Batı*. İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kalın, İ. (2022). *Gök kubbenin altında*. Mecra Kitap.
- Kaygısız, E. G. (2013). Örgütsel bilgeliğin yaratılmasında dönüşümsel liderliğin rolü üzerine bir çalışma [Yayınlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Kılıç, G. (2019). *Antik Çağ'da bilge ve bilgelik kavramı* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Kunzmann, U., & Baltes P. B. (2005). The psychology of wisdom theoretical and empirical challenges. R.J. Sternberg, & J. Jordan (Eds.), In *A handbook of wisdom psychological perspectives* (110-135). Cambridge University Press.
- Kuvancı, C. (2019). Bilgece hayat. *Bilimname*, 37, 321-351.
- Maslow, A. (2001). İnsan olmanın psikolojisi (O. Gündüz, Çev.). Kuraldışı Yayınları.

- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage Publications.
- Nasr, S. H. (2006). *İslam ve bilim* (İ. Kutluer, Çev.). İnsan Yayınları.
- Önal, M. (2009). Dinle uyumlu kolektif bir değer olarak doğu hikmeti. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 197–209.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press.
- Schulenburg, C. A. (2017). *Perceptions of wisdom by organizational leaders* [Doctoral Dissertation, Indiana Wesleyan University]. ProQuest Dissertations Publishing.
- Seligman, M.E.P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
- Sternberg, R. J. (1998). A balance theory of wisdom. *Review of General Psychology*, 2(4), 347–365.
- Şahin, A. (2007). Ergenlerde dindarlık, algılanan anne-baba dindarlığı ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişki. *Marife*, 7(1), 221-247.
- Şentepe, A. (2015). Yaşlılık döneminde dini başa çıkma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 186-205.
- Takahashi, M., & Bordia, P. (2000). The concept of wisdom: A cross-cultural comparison. *International Journal of Psychology*, 35(1), 1-9.
- Taş M. A., & Alparşlan A. M. (2020). Postmodern zamanın beklentisi: Bilge liderlik. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 3(1), 131-149.
- Trowbridge, R. H., & Ferrari, M. (2011). Sophia and phronesis in psychology, philosophy, and traditional wisdom. *Research in Human Development*, 8(2), 89-94.
- Ulu, M., & Çınar, S. (2017). Din psikolojisinde nefis kavramı ve gelişim aşamaları. *II. Akademik Araştırmalar Kongresi*. Antalya.
- Walsh, R. (2015). What is wisdom? Cross-cultural and cross-disciplinary syntheses. *Review of General Psychology*, 19(3), 278-293.
- Webster, J. D. (2003). An exploratory analysis of a self-assessed wisdom scale. *Journal of Adult Development*, 10(1), 13-22.
- Webster, J. D. (2009). Wisdom and positive psychosocial values in young adulthood. *Journal of Adult Development*, 17(2), 70-80.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (2. baskı). Seçkin Yayıncılık.